

ook aandacht geschonken aan typografie, papiersort en andere materiële aspecten? Het is buitengewoon jammer dat in een studie waarin zo nadrukkelijk gesproken wordt over de materialiteit, tastbaarheid en de lichamelijke van poëzie niet ook naar dit soort aspecten is gekeken. Op dit terrein valt nog veel onderzoek te verrichten in de neerlandistiek. Wie bijvoorbeeld onderzoek zou gaan doen naar de rol van het wit bij Kouwenaar, kan mijns inziens niet om het eenvoudige feit heen dat het omslag van de bundel *Totaal witte kamer* zwart is.

Bovenstaande opmerkingen nemen niet weg dat Yra van Dijk met dit boek de ogen heeft geopend voor een spannend fenomeen in de poëzie. Wie haar interessante en heldere boek gelezen heeft, zal voortaan op een andere manier naar poëzie kijken. Geen witregel of enjambement kan meer gelezen worden zonder dat men de betekenisomglijkingen daarvan aftast.

Marco Goud

Melis Stoke, *Ik kijk de kat uit de klapperboom. Vijftig Indische rijmkronieken*, bijeengelezen en ingeleid door Gerard Termorshuizen. Leiden: KITLV Uitgeverij, 2005. (Boekerij 'Oost' en 'West'). – 135 p. ISBN 90 6718 249 4.

In 1923 trad Herman Salomonson (1892-1942) op verzoek van eigenaar K. van Heusden als hoofdredacteur in dienst bij de *Java-Bode*. Illustere voorgangers, waaronder L.J.A. Tollens en W.L. Ritter, Conrad Busken Huet en C.A. Kruseman, hadden de oudste Indische krant groot gemaakt, maar vanaf de jaren tien van de twintigste eeuw was het aantal abonnees gedaald.

Salomonson had zijn sporen verdiend bij *De Groene Amsterdammer* en *La Gazette de Hollande*. In *De Groene* met zijn 'Kronycken' op rijm die hij ondertekende als Melis Stoke, een pseudoniem ontleend aan de veertiende-eeuwse monnik-kroniekschrijver. De kronieken, getuigend van intellectuele en geestige observaties van dagelijkse dingen, verschenen ook in enkele Indische kranten. Aldus was Melis Stoke bij de Indischgast al bekend voordat journalist Salomonson in december 1923 met vrouw en zoon zich in Batavia vestigde. Op 8 december drukte de *Java-Bode* diens eerste kroniek af, 'Het land van belofte':

Ik stem mijn lier. Mijn liederketel
geraakt inmiddels onder stoom.
Straks is de gloed niet meer te blussen.

Houd u gereed ... Ik kijk intussen
de kat eens uit de klapperboom.

In Batavia nam hij afscheid van *De Groene*:

Wie komt er na mij
In dit hoekje ...? 't Komt vrij.
Boutens ...? 't Zij dat men 't liever ver-Kloos-'t.
Dag mijn hoekje ... Vaarwel.
Wacht uw dichter ... Ik ga
met een snik aan het werk in de Oost.

Zijn eerste jaar in dienst van de 'oude dame', zoals de *Java-Bode* liefkozend werd genoemd, viel hem zwaar. Indië was het land van worstelaars maar Salomonson was er een. Inspelend op de wens van zijn lezers publiceerde hij artikelen, verhalen, romans in feuilleton en natuurlijk kronieken. De laatste luchtig, getuige 'De alom-aanwezige ...' over cineast Willy Mullens die tussen 1924 en 1926 filmexpedities ondernam:

Er rijdt een auto door Sumatra,
pats ... een slag ... ze maakt slag-zij,
'n kar en voerman naar de haaien.
Plots ... gaat er een toestel draaien,
Willy Mullens was d'r bij!

Of ingetogen poëtisch zoals in 'Zo tegen Kerstmis en Nieuwjaar':

Daar trilt iets door, in deze dagen,
naar 't oude land van overzee.
Herinnering aan 't wel en wee
trots lange scheiding saam gedragen.

Politieke actualiteit is aanwezig in de portretten van de leden van de Volksraad. Bijvoorbeeld over de inzet van Karel Zaalberg voor de belangen van de Indo-Europeaan en die van J.E. Stokvis voor de ethische politiek. Uit het portret van R.T.A. Soejono, de latere minister zonder portefeuille in het Londense kabinet, klinkt Stokes respect voor de Javaanse Volksraadleden:

Een glimlach om de lippen,
een tinteling van de blik,
een haastig, scherp-nervuus gebaar
maar tóch ... een houding van: ziedaar,
let op, want ... hier ben ik.

Dat de lezers van de *Java-Bode* Stokes kronieken savoueerden, weerhield Salomonson er niet van om na drie jaar het voor gezien te houden. Op 31 december 1926 nam hij afscheid:

Na haast duizend rijmkronieken
(Muze dank u voor de stof!)
kort ik Pegasus de wieden
en verleen hem groot verlof,
los zijn teugel van de palmen,

stop een pisang in zijn bek,
kijk zijn magere flanken walmen!
Nou! Die zegent mijn vertrek!

Kort daarna contracteerde het *Soerabaiasch Handelsblad* hem voor kronieken en de nieuwe eigenaar van de *Java-Bode*, J.W. Berretty, nam hem in dienst als hoofd van het bureau van diens Algemene Nieuws- en Telegraaf Agentschap (Aneta) in Den Haag.

Salomonson streefde naar verzoening maar verzette zich, ironisch getoonzet en met argumenten gestaafd, tegen hen die intolerantie preekten. Hij respecteerde zijn medemens, ongeacht of die een Europeaan of een inlander was. Stokes rijmkroneken behoren niet tot de canon van de literatuur maar zijn, inspelend op de actualiteit, vluchtig van karakter. Ze kunnen vergeleken worden met de gedichten van de Dichter des Vaderlands anno nu Driek van Wissen. De critici Willem Walraven en E. du Perron schreven er waarderende woorden over. De laatste roemde Stokes vlotte pen die volgens hem niet onder deed voor die van P.A. Daum, en vond dat Salomonson in korte tijd de Indische samenleving beter had doorgond dan de Europeanen die er hun hele leven woonden. De schrijfsters Top Naef en Annie Salomons die hem van nabij hebben meegemaakt, kenden zijn voor de buitenwereld verborgen gehouden overgevoeligheid, hartelijkheid en kameraadschap.

Na zijn debuut in 1915 met *Valsch pathos* verscheen tot 1940 een uitgebreid oeuvre. Zijn Indische boeken doen niet onder voor zijn kronieken; ze zijn nauwlettende observaties: *Zoutwaterliefde* (1929), *Patria* (1931), *De reis zonder einde* (1936), *Luchtvakantie* (1938), *Wat men in Indië moet doen en laten* (1939) en *De razende berg* (1939).

Voor *Ik kijk de kat uit de klapperboom* bundelde Gerard Termorshuizen vijftig van de ruim duizend rijmkroneken uit de *Java-Bode*, *Soerabaiasch Handelsblad* en *Algemeen Handelsblad*, en schreef er een uitermate informatieve inleiding bij. Het is een kennismaking met een vergeeten chroniqueur en diens verfrissende blik op de Indische gemeenschap.

Adrienne Zuiderweg

Lut Missinne & Hans Vandevoorde (red.), *Gerard Walschap. Regionalist of Europeeër?* (1922-1940). Antwerpen-Apeldoorn: Garant, 2007. (Literatuur in veelvoud 17). – 194 pp. ISBN 978 90 441 2017 2. €19,90.

Een verteller die de roman vernieuwde zonder de band met de traditie te verbreken, een voorstander van een op de werkelijkheid en persoonlijkheid betrokken literatuur die het belang van literaire vormgevingsprincipes nooit uit het oog verloor, een katholiek die uiteindelijk niet kon leven binnen de bandbreedte van de geïnstitutionaliseerde geloofspraktijk, een criticus ook die een internationale oriëntatie bepleitte maar meende dat dit niet ten koste mocht gaan van de waardering voor de nationale en regionale identiteit van de kunstenaar: het oeuvre van de Vlaamse schrijver Gerard Walschap (1898-1989) is niet onder één noemer te vangen. De vraag in de ondertitel van de hier te bespreken bundel – *Regionalist of Europeeër?* – is dan ook allesbehalve retorisch. Zij raakt één van de belangrijkste spanningsvelden in Walschaps oeuvre en bij uitbreiding één van de grote thema's in de literaire cultuur van het interbellum.

Het is de criticus Walschap die belicht wordt in de acht bijdragen van deze bundel, meer in het bijzonder: Walschap als criticus van buitenlandse literatuur. Het zwaartepunt van Walschaps kritische activiteiten lag in de jaren tussen 1927 en 1938 toen hij in het mede door hem opgericht weekblad *Hooger leven* meer dan vijfhonderd beschouwingen schreef over literatuur, cultuur, film en theater en het buitenland nadrukkelijk in zijn aandacht betrok. Gedurende deze periode publiceerde Walschap negen romans, van *Ade-laïde* (1929) tot en met *Houtekiet* (1939). Deze romans – door Elke Brems indringend besproken in haar boek *Alles is leugen* uit 1999 – blijven in de bundel goeddeels buiten beschouwing. Nochtans zou een confrontatie van de romans met de door Walschap besproken buitenlandse literatuur nieuwe inzichten kunnen opleveren, zoals blijkt uit de bijdrage van bundelredacteur Hans Vandevoorde die enkele verteltechnische bijzonderheden in *Houtekiet* verheldert door deze te verbinden met de door Walschap besproken roman *Hoe het groeide* van de Noorse schrijver Knut Hamsun. Wat geldt voor de romans gaat ook op voor de kritieken: de daarin gepresenteerde visies zijn zelden consistent en eenduidig. Ook deze teksten behoeven interpretatie.

De bundel bestaat uit twee afdelingen. In de vier opstellen uit de eerste afdeling worden Walschaps kritische opvattingen besproken. Rajesh Heynicks